

Bokmeldinger

Anders Johansen 2003. *Samtalens tynne tråd. Skriveerfaringer*. Spartacus, Oslo. 301 s.

Anmeldt av Brita Pollan

Religionshistorie, Universitetet i Oslo

Skriftlige ytringer i bokform er monologenes arena. Det gjelder også Anders Johansens siste bok, *Samtalens tynne tråd*. Men dette lange essayet som inneholder refleksjoner over skriverfaringer, fungerer faktisk samtidig også som en slags "dialog". Det gjør essayet til en litt spesiell leseropplevelse. Det er på tide, skriver Johansen, at vi begynner å utveksle erfaringer – om arbeidsvanene våre, skriveredskapene, formuleringsstrevet. Hans egen åpenhet om den slags fremføres uten hastverk i en nærmest hviskende og stillferdig fortrolighet. Forfatteren snakker til sin leser. Hvis det gir mening å hevde at en skriftlig fremstilling har stemme, så er det aktuelt når det gjelder denne boken. Selv om bokens erfaringsreferanse er det å skrive og forskjellen mellom muntlighet og skriftlighet også er ett av mange tema i boken, er formen nærmest muntlig og assosiativ og innimellom småpratende og anekdotisk.

Forfatteren har bak seg et veletablert populærvitenskapelig/essayistisk forfatterskap (bl. a. *Særoppgave, Livssyn*, 1999 og *All verdens tid*, 2001). Temaet i denne boken formuleres innledningsvis i spørsmålsform: Hva vil det si å skrive? Hvor kommer ideene fra, hvordan finner man frem til sitt stoff? Hvilken rolle spiller de formelle hensyn, hva skal man med stil? Betyr det noe fra eller til hvordan man innretter seg rent praktisk? Ingen av disse spørsmålene kan besvares endelig, og det forsøker heller ikke forfatteren. I stedet oppfordrer han leseren

til å sammen med seg å ta seg tid til å undersøke egen skriveerfaring. Boken inviterer til et eksistensielt nærvær eller "samvær" om virkelighetsmuligheter som språket skaper. Egentlig kan dette innimellom minne om å dele erfaringer fra en slags "midtlivskrise", hvor det er aktuelt å gjøre opp personlig status. Hva er meningen med all den skribentvirksomheten jeg har brukt storparten av livet til? Hvem skriver jeg for?

Boken inneholder allikevel noe som kan kalles en påstand: Virkeligheten henger i samtalens tynne tråd. Setningen som er hentet fra en religionssosiologisk bok, er et uttrykk for det som kan kalles bokens sentrale tema, nemlig hvordan virkeligheten og samfunn skapes i fellesskap gjennom språket. Måten språk oppstår på, selv for en akademiker som er trenet i rasjonell tenkning, beskrives som noe litt mirakuløst som skjer mens man samtaler eller skriver. Å skrive er å tenke på en spesielt anstrengende måte. Johansen skriver at han lenge opplevde det å se sine egne tanker ferdig formulerte i skrift, som resultat av en slags magi. Det var før han innså at det er slik det er å tenke. Det skjer gjennom å finne frem til passende språklige formuleringer. Det handler om å gi erfaringer form. Han kaller det "tenkningens teknologi", og han har som akademisk veileder gjort seg mange overbevisende betraktninger om viktigheten av at studentene hans skriver fullstendige setninger, og om hvordan språk "krever" klarhet ut fra sin egen struktur. Ingen veileder bør etter hans mening, klage over at de også må være "norsklærer"! Johansen skriver mye annet som også kan ha praktisk betydning for enhver som veileder andre skribenter, både akademikere og andre, bl.a. om fruktbare forstyrrelser i skriveprosessen.

Beskrivelsen av hvordan skrivningen er forbundet med tenkningen svarer forøvrig

helt til hvordan min anmeldelse av denne boken ble til. Først ved viljen til å kommunisere hva jeg har oppfattet av boken, vet jeg hva jeg tenker om den! Dette er ikke den eneste mulige måte å oppfatte en bok på, men slik leste jeg denne boken. Jeg likte å lese den, men etterpå var det umiddelbart vanskelig for meg å konkretisere hva bokens 300 sider egentlig handlet om. Det krevde en type anstrengelse å bli klar over dette.

Det som ved ettertanke interesserte meg mest i denne boken, var beskrivelsen av hvordan en nærmest ikke-verbalisert idé kan bli omgjort til tekst og få konsekvenser for andre mennesker og leve sitt eget liv etter at teksten er avsluttet fra forfatterens hånd. Forfatterens refleksjoner omkring hvordan språk kan formidle noe som er forut for språket, vekket også interesse. Johansen skriver om hvordan en kollegas kommentar ("Jeg tror du trenger å gjøre noe du virkelig har lyst til") fikk ham til å skrive en setning som viste seg å bli begynnelsen på en bok. Sønnens særoppgave og intervjuer med nære slektninger om hendelser under annen verdenskrig, var foranledningen. Etter hvert kom flere stemmer med. Boken som ble skrevet, sprenger tilvante genrebegrep. Den handler om mennesker som omtales under sine virkelige navn. Allikevel er dette ikke historieskrivning. Heller ikke er det en roman. Når noen insisterer på å få folk til å fortelle og skriver historiene ned, begynner de forskjellige historien å leve også i forhold til hverandre.

Johansen forteller om hvordan tause erfaringer fra annen verdenskrig ble tekst. Det synes opplagt ut fra hans fremstilling, at det finnes mange andre muligheter til å fange opp nye "språk" for hva mennesker faktisk har opplevd som kan være viktige i fellesskapet, og at formen for dette er åpen.

Vanligvis er det diktere som gir stemme til de som ikke snakker selv. Anders Johansen befinner seg da også i et slags skjæringspunkt mellom kunst og vitenskap, et skille han selv synes å mene er nokså uvesentlig når det kommer til stykket.

Boken berører flere temaer som for eksempel dannelsesidealer, kulturell identitet, det gode liv, vilje til veltalenhet, kommunikasjon og samfunn, fagsjargong og maktspråk, indianere, bøker som skrives uten å bli lest, virkelighetsbegrepet, EU-kampen, NRK og ikke minst møter med mennesker og bøker. Det er ikke alltid like klart hvordan de ulike temaene egentlig henger sammen innenfor rammen av én tekst. Mange av refleksjonene er formelt i slekt med ettertenksomheten i dagboksnotater som kommenterer løpende begivenheter eller erindringer som dukker opp. Siste scenario vi som lesere er med på, er deltagelse i demonstrasjonen mot krigen i Irak 15. februar 2003, den dagen da 15 millioner i Europa demonstrerte mot en krig som allikevel kom. Johansen skriver, og det er avslutningen på essayets etterord: "Vi vet ikke hva dette kan føre til. I første omgang er det nok at vi samler oss: Før historien kommer samfunnet".

Dette er en bok jeg nok tror vil finne frem til sine lesere. Den gir en original fremstilling av skriveerfaringer som mange vil gjenkjenne og ha glede av å få så presist artikulert. Boken er også selv et stykke litteratur, som, slik Johansen beskriver det, i følge sin egenart er "et tilbud om samvær". Jeg leste boken i ett strekk, med stor lesetrivsel og som en opplevelse av å være i godt selskap.